

Recenze monografie Moravcová, E., Podaná, Z., Buriánek, J. (2015): Delikvence mládeže: Trendy a souvislosti.

Praha: Triton.

ISBN: 978-80-7387-860-3

231 stran.

Kazimír Večerka

Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP)

V loňském roce se na našem knižním trhu objevila zajímavá odborná kniha, která by určitě neměla uniknout pozornosti kriminologické obce. Zkušený tým sociologů, shromážděný kolem katedry sociologie FFUK (J. Buriánek, I. Čermáková, P. Homolová, R. Imříšková, J. Mazák, E. Moravcová, Z. Podaná, B. Průšova, M. Röschová) v ní podrobně referuje o výsledcích již třetího mezinárodního výzkumného projektu (International Self-Report Delinquency Study – ISRD). První vlna takto koncipovaného projektu byla realizována za účasti 13 zemí již v roce 1992, současného projektu ISRD-3 se zúčastnilo 30 převážně evropských zemí. Od prvních zkušeností byl prvotní projekt zdokonalen a rozšířen.

Projekt ISRD-3 je založen na self-reportovém šetření, jež bylo realizováno ve školním prostředí tříd mezi žáky 7. – 9. ročníků základních škol (85 %) a víceletých gymnázií (15 %), přičemž byli z výzkumu vyloučeni žáci ze speciálních škol. Celkově se výzkumné šetření týkalo 3561 respondentů (po vážení 2116). Sběr dat byl uskutečněn ve spolupráci se studenty katedry sociologie, kteří prošli školením tazatelů.

Velkým kladem recenzované publikace je zjištění, že výzkumné výsledky neleží ve „vzduchoprázdnu“, ale že jsou – jak se sluší na renomované sociologické pracoviště – zarámovány celou řadou teoretických kriminologických koncepcí, které jsou v těsném vztahu k pokusům o vysvětlení delikvence mládeže. Teoretické koncepty jsou rozebírány nejen souhrnně v úvodních pasážích publikace, ale – a to je ještě cennější – v rámci rozboru jednotlivých výzkumných aspektů celkového projektu jsou nejednou kriticky posuzovány.

Za povšimnutí stojí i snaha autorů o precizní statistické uchopení shromážděných dat, kdy se snaží empirickou materii uchopit z různých pohledů, prolnout různé roviny posuzování a využít k tomu sofistikované statistické postupy. A to i přesto, že si – na většině míst výkladu – autoři uvědomují různá úskalí self-reportového šetření. Občas ovšem zazní myšlenka, kterou odborníci z oblasti výzkumu delikventní mládeže nemohou až tak plně

DELIKVENCE MLÁDEŽE

Trendy a souvislosti

Eva Moravcová, Zuzana Podaná, Jiří Buriánek

TRITON

potvrdit, totiž např. že děti a mladiství „nemají příliš sklon svou delikvenci v anonymním šetření zamlčovat“ (str. 15). Spíše se mnohdy ukazuje, že skutečně delikventní jedinec se snaží zamlčet i údaje svého života, které by se mohly zdát „neutrálními“, ale které dotazovaný považuje za identifikující či pro něj citlivé, a to zejména tehdy, když je má sdělit někomu, ke komu nemá vypracován osobní pozitivní vztah. Skuteční delikventi navíc téměř nikdy nevěří, že je výzkumná akce opravdu anonymní... Na druhé straně mezi objektivně nedelikventní populací dětí mohou nejednou existovat jedinci, kteří si kladou za vinu i takové „prohřešky“, které nemají s dotazovanou asocialitou v zásadě objektivně nic společného a jsou pouze výsledkem příliš citlivého svědomí respondenta.

Výzkumníci docházejí k základnímu zjištění, že roční prevalence delikvence je zjištěna u 21 % respondentů (tato delikvence je měřena tím, že se respondenti přihlásili ke spáchání alespoň dvou výzkumem definovaných delikventních – v jejich případě možná jinak trestných – činů v jednom roce). Důležitým zjištěním je, že se rozdíly v takto přiznané delikvenci mezi chlapci a dívkami vyrovnávají, přičemž se u chlapců dle zjištění prevalence delikvence změnila jen velmi málo a vyrovnávání jde na vrub populace dívek. Autoři docházejí k varovnému zjištění, že příslušnost k mužskému nebo ženskému pohlaví nemá již takový vliv na výskyt rizikového chování jako dříve. Podobnou tendenci nacházejí výzkumníci i v tom, že dívky se častěji zapojují do delikventních činností, a proto se stávají – též častěji než dříve – oběťmi kriminality. Za úvahu možná stojí, zda je toto vyrovnávání (při porovnávání výsledků ISRD-2 z roku 2007 a ISRD-3 z roku 2013) způsobeno nárůstem asociálního jednání dívek, či možnou větší emancipační ochotou nebo odvahou dívek o své asocialitě vyprávět. Podobně lze uvažovat i o jiných zjištěních, kdy např. mezi věřícími a nevěřícími respondenty nejsou v delikvenci zaznamenány statisticky významné rozdíly (nemluví věřící mládež např. častěji pravdu?), či zda překvapivé zjištění, že výzkum nenašel signifikantní rozdíly v delikvenci mezi žáky ZŠ a gymnázií, není způsobeno tím, že žáci ZŠ a gymnázií zastírají pravdu v jiném rozsahu (je všeobecně známo, že studium na gymnáziích je podstatně obtížnější a vyžaduje – už pouhé přijetí na tento typ školy – výrazné studijní úsilí, které se delikventním žákům zpravidla nedostává). A tak by možná neškodilo, kdyby se vedle důkladné statistické analýzy, která se jeví být excelentní, u autorů uplatnila i ještě hlubší úvahová či logická verifikace nalezených výsledků (a konec konců i aplikace některých v publikaci zmiňovaných konceptů – např. významu sebekontroly).

Studie přináší i některá závažná zjištění, která tušíme, ale jejich závažnost si ještě poměrně málo uvědomujeme. Mezi taková zjištění jistě patří, že 35 % rodin dětských respondentů je z různých důvodů strukturálně neúplných. Autoři – opření o teorie Travis Hirschie – se nás snaží správně uklidnit konstatováním, že „vztah mezi strukturou rodiny a delikvencí nemusí být nutně přímý – neúplná rodina může být pouze rizikovým faktorem ovlivňujícím kvalitu vztahů v rodině a rodičovskou výchovu, které se následně mohou odrazit v delikvenci“. Nicméně data předkládaného výzkumu jednak naznačují přece jenom větší delikvenci dětí ze strukturálně neúplných rodin, jednak situace může být hypoteticky v realitě podstatně horší, budeme-li předpokládat, že narušené rodinné zázemí může způsobovat výraznější nepřiznané (např. vnitřně popřené) problémy dětí.

Čtenář bohužel nemá v publikaci (z pochopitelného důvodu rozsahu publikace) k dispozici dotazník, kterým byla sbírána data výzkumu ISRD-3, nemůže tedy hlouběji posoudit některé výsledky z hlediska typu a formulace otázek. Možná by však v tomto směru byla zajímavá informace, zda a v jakém počtu byly ve výzkumném instrumentu zastoupeny kontrolní otázky měřící pravdivostní hodnotu naměřených údajů (reliabilitu celkových odpovědí, resp. tendenci respondenta vyprávět pravdu). V publikaci se s informací o takovém typu otázek

setkáváme pouze jednou (viz volba fiktivní drogy – str. 49) a dozvídáme se, že na základě její volby bylo vyřazeno z výzkumného souboru pouze 13 respondentů jako nespolehlivých informátorů. Autor této recenze se domnívá, že – vzhledem k tomu, jakou populaci chceme svým výzkumem identifikovat – je tento typ otázek v takto zaměřených výzkumech (zejména mezi mládeží) zcela nezbytný, a to zejména z toho důvodu, abychom alespoň odhalili respondenty, kteří jsou méně (či vůbec) motivováni ke spolupráci a otázky výzkumného instrumentu zatrhávají bez úvahy a často i bez přečtení samotného dotazu.

Na druhé straně je recenzovaná publikace novátorská v tom, že si v závěrečných pasážích podrobně všímá nových možností mapování prevalence a incidence delikventního chování mezi mládeží novými výzkumnými metodami. Za povšimnutí odborné veřejnosti jistě stojí představení „techniky znáhodněné odpovědi“, která se může v budoucnu stát důležitým přínosem pro prohloubení self-reportových výzkumů. Lze též ocenit, že publikace je přehledná, jednotlivé kapitoly obsahují ve svých závěrech hutné souhrny, které podtrhují hlavní zjištění a prohlubují porozumění výkladu.

Obecně lze uzavřít, že recenzovaná publikace je důležitým přínosem pro poznání trendů života naší mládeže. Pečlivé čtení publikace čtenáře přivede k celé řadě možných zamyšlení nad tendencemi životních zaměření současné mládeže v nových souvislostech a otevírá prostor pro koncipování a následné ověřování dalších hypotéz.